

Den økonomiske situasjon

*Foredrag av direktør Knut Getz Wold
på Norges Banks representantskapsmøte
26. februar 1979*

1970-årene i internasjonal økonomi

Mot utgangen av 1970-årene kan vi se lyspunkter både i internasjonal og norsk økonomi. De er ikke sterke, men de er tegn på at vi er på rett vei. Av stor betydning er her den omleggingen av den økonomiske politikken som har funnet sted i flere av de økonomisk ledende landene. Den øker også mulighetene for at de viktige tiltakene som er truffet for å rette opp norsk økonomi, kan føre fram.

Norsk økonomi er åpen, sterkt utadvendt og høyt spesialisert. Utførselen svarer til omkring 43% av bruttonasjonalproduktet. Vi er sterkt avhengige både av en tilfredsstillende økonomisk vekst ute og av handelspolitiske forhold og et valutasytem som trykker vilkårene for dette store vare- og tjenestebyttet.

De forholdene som rådde i internasjonal økonomi i de gylne 1960-årene, skapte en ideell bakgrunn for norsk økonomi. Gode vekstrater, svake konjunkturtilbakeslag, lav prisstigning, stabile valutaforhold, små handelshindringer.

1970-årene har brakt et skifte i alt dette og har avdekket store underliggende problemer. Inflasjonen skjøt fart og kom alt i de første par-tre årene opp på et markert høyere nivå. Virkningene av oljekrisen høsten 1973 skjerpet dette problemet. En rekke land tok i bruk skarpe restriktive

virkemidler for å bremse inflasjonen, og dette gjorde tilbakeslaget fra slutten av 1973 og utover i 1974 og 1975 desto kraftigere.

Oljekrisen viste at mye av veksten i industrilandene i 1960-årene var basert på rikelig tilgang på billig olje. Selv om prisutviklingen for olje har skapt incitament for større bruk av alternative energikilder og til tiltak for energisparing, har nye bindinger i form av miljøvernbestemte reguleringer og i mange land også protestaksjoner bremset på mulighetene for å ta i bruk slike energiformer.

En løsning av u-landenes problemer forutsetter markeder for en voksende utførsel av industrivarer. Dette har gjort det nødvendig med en strukturomlegging i industrilandenes næringsliv. Men en svak generell økonomisk vekst vanskeliggjør en slik omstilling.

Det internasjonale valutasytemet som ble skapt i Bretton Woods og bygde på faste valutakurser med dollaren som basis, brøt sammen da dollarens gullinnløsning ble opphevet i 1971 og fulgt av to devalueringer og fra 1973 av et flytekurssystem som har skapt stor usikkerhet for verdenshandelen. Disse problemene skapte lavere økonomisk vekst også etter tilbakeslaget i 1974-75 og førte til sterk øking av arbeidsløsheten i mange land.

Alt dette er formidable problemer. Og

det er i og for seg ikke til å undres over at det tar tid å løse dem. Men vi kan i dag også konstatere klare lyspunkter.

Tyskland og Japan har gjennomført en rekke ekspansive tiltak som har bedret vekstutsiktene og økt andre lands muligheter for utførsel til disse viktige markedene. Veksten i den samlede innenlandske etterspørsel i Tyskland ventes i år å komme opp i 4¾% mot 3¼% i fjor. For Japan ventes 7% vekst i den innenlandske etterspørsel mot 6½% i fjor. I begge tilfelle ligger tallene langt over OECD-gjennomsnittet. Begge disse landene har hatt sterke betenkeligheter ved omleggingen av sin økonomiske politikk i ekspansiv lei, Tyskland på grunn av sin sterke inflasjonsfrykt, Japan på grunn av sin tradisjonelt eksportorienterte økonomi. Derfor er denne utviklingen et oppmuntrende eksempel på hva internasjonalt økonomisk samarbeid kan utrette. Resultatet viser seg blant annet i en antatt reduksjon av Tysklands løpende betalingsoverskott fra 8 milliarder dollar i fjor til 5½ milliarder i år og for Japan fra 17 til 11½ milliarder dollar. Det bør likevel føyes til at det rår noen usikkerhet både for Tyskland og Japan om hvor energisk ekspansjonspolitikken vil bli fortsatt i siste halvår i år.

Sambandsstatene har stått overfor det motsatte problemet: å redusere det enorme betalingsunderskottet og bremse inflasjonen og dermed styrke dollaren. Veksten i bruttonasjonalproduktet ventes redusert fra 3,9% i fjor til 3,4% i år. Både finans- og pengepolitikken i USA er strammet til, og rentenivået er steget sterkt. Det løpende betalingsunderskottet ventes redusert fra 16 til 7 milliarder dollar.

Den amerikanske sentralbanken har inn-

gått meget store kortsiktige kredittavtaler, såkalte swap-avtaler, med de store kreditorlandenes sentralbanker for på den måten å skaffe midler til å intervenere på valutamarkedene og styrke dollaren. Prinsipielt enda viktigere er amerikanske statslån i kapitalmarkedene i Sveits og Tyskland og uttrykt i disse landenes valutaer. Ved å gå med på dette som lenge har vært et ønske fra de kontinental-europeiske sentralbankers side, har USA samtidig vist sin vilje til å treffe tiltak for å styrke dollaren.

Når det gjelder amerikansk økonomi og dollaren, står den øvrige verden og ikke minst Norges eksportnæringer og skipsfart overfor et dilemma. Den relativt høye amerikanske økonomiske veksten de siste årene har vært den uten sammenlikning viktigste positive enkeltfaktor i verdensøkonomien. Uten den ville totalbildet vært mye mørkere. Men samtidig har sterkere vekst i USA i betydelig grad medvirket til de store betalingsunderskottene. Vi ønsker både en sterk dollar og en sterk vekst i amerikansk økonomi. Vi kan ikke godt få begge deler. En delvis løsning på dette dilemmaet ligger i en mer effektiv energipolitikk i USA, men her står store innenrikspolitiske vansker i veien.

Det store spørsmålet for verdensøkonomien blir nå om tilstramningen i USA vil bli oppveid av økt vekst i andre land, framfor alt Tyskland og Japan. Men også i Frankrike og Italia og i en rekke mindre industriland ventes økt vekst. I OECD under ett ventes en oppgang i volumet av utenriks-handelen på 5%.

Totalt skulle det etter de anslag en nå har, bli liten forskjell på den økonomiske veksten i år og i fjor. For Europa blir det en viss øking, men for alle industrilandene

under ett uforandret 3,7%. Slike vekstrater vil ikke være tilstrekkelige til å føre til noen reduksjon av den meget høye arbeidsløsheten som preger de aller fleste land.

På betalingsiden ventes OPEC-landenes overskott, som ble redusert fra 32 milliarder dollar i 1977 til 11 milliarder i fjor, å gå ytterligere noe ned i år. De fleste store overskott og underskott på de enkelte industrilands betalingsbalanser er redusert. De internasjonale kredittmarkedene har klart den voldsomme påkjenningen som har fulgt med formidlingen av sterkt økte kapitaloverføringer de siste årene, godt.

De økonomiske handlingsprogrammer som toppmøtene, OECD og EF har gått inn for, har altså brakt betydelige resultater. Spørsmålet er om de er tilstrekkelige til å starte den oppgang i investeringene som er uomgjengelig nødvendig for en mer radikal bedring i verdensøkonomien. Kapasitetsutnyttningen er stort sett lav. Men roligere valutaforhold vil hjelpe. De følgene som utviklingen i Iran kan komme til å få for oljeforsyningen og de internasjonale betalingsforholdene, har imidlertid nå skapt ny usikkerhet.

Arbeidsløshet, svak vekst og betalingsproblemer har økt proteksjonistiske tiltak i en rekke land. Ofte tar de nye former og kamufleres som distriktpolitikk, strukturpolitikk eller liknende. Disse selektive støttetiltakene representerer en alvorlig fare for den mellomfolkelige arbeidsdeling og en integrert verdensøkonomi. Et land som Norge er her sterkt utsatt. Det er derfor all grunn til å håpe at GATT-forhandlingene fører til et positivt resultat, og at de vedtakene som OECD, EF og EFTA har truffet for å begrense omfanget av støttetiltakene, må bli respektert.

1970-årene i norsk økonomi

Om 1970-årene har medført store forandringer i internasjonal økonomi, gjelder det i enda høyere grad for Norges. Også her brakte allerede de første 1970-årene en høyere inflasjonstakt, noe som delvis hang sammen med innføringen av momsen. En sterk øking av stønadene i sosialtrygden og nedsetting av pensjonsalderen førte til en omfordeling av inntekt til belastning av de yrkesaktive. Trass i politisk enighet om disse reformene ble det ikke godtatt at regningen måtte betales av de yrkesaktives disponible realinntekt.

Den sterke internasjonale høykonjunkturen i 1973 virket kraftig inn på norsk økonomi. Internasjonalt snudde utviklingen markert allerede i slutten av 1973, og omslaget ble enda sterkere på grunn av oljekrisen. Men som vanlig lå konjunkturbevegelsen i Norge etter. Langsiktige kontrakter for viktige eksportprodukter og skipsfart og andre forhold gjorde også 1974 til et godt år for norsk næringsliv. Likevel var de lønnstilleggene som ble gitt ved de forbundsvise lønnsoppgjørene i 1974, uforvarsvarlig store. Begge partene på arbeidsmarkedet feilvurderte situasjonen i 1974. Også lønnsoppgjøret i 1976 og lønnsglidningen bidrog til at lønnsstigningen og kostnadsauken i Norge var vesentlig sterkere enn i andre land til og med 1977.

Samtidig ble finanspolitikken lagt om i sterkt ekspansiv retning, noe som fortsatte i hvert av de følgende årene til og med 1978. En rekke tiltak virket med til dette: støtte i ulike former til bedrifter i økonomiske vansker som ledd i motkonjunkturpolitikken, skattelette som ledd i inntektsoppgjørene, økte overføringer til jordbruket,

pristilskott og sterkt økte overføringer i trygdesektoren. Den ekspansive finanspolitikken bidrog til lønnsglidningen. En svakhet ved motkonjunkturpolitikken var også at den var så sterkt forbruksorientert.

Kostnadsutviklingen og svekkelsen av finanspolitikken virket med til at underskottet på betalingsbalansen ble mye større enn hva finansieringen av de store investeringene på kontinentalsokkelen i alle tilfelle ville ha nødvendiggjort. Fra tilnærmet balanse i 1972 kom Norge i 1977 opp i et driftsunderskott på 26 milliarder kroner, det nest høyeste i verden og i forhold til bruttonasjonalproduktet det høyeste noe OECD-land noensinne har hatt.

Men 1977 ble også vendepunktet. I fjor ble driftsunderskottet sterkt redusert. Og den relative kostnadssituasjonen har bedret seg markert fra årsskiftet 1976/77 og gjennom de to følgende årene. Pris- og lønnsstoppen gir grunn til å vente en ytterligere bedring i år. Tilstrammingen av kredittpolitikken og finanspolitikken underbygger denne forventningen. Sammen med de positive trekk i det internasjonale bildet må vi ha lov til å se framtiden i møte med forsiktig optimisme. Men her er det av avgjørende betydning at den realisme som har preget den positive respons pris- og lønnsstoppen har fått, også vil holde seg i 1980 og følgende år, slik at norske varer og tjenester kan fortsette å bedre sin konkurransevne.

Veksten i norsk økonomi

Veksten i norsk økonomi har vanligvis ligget noe, men ikke så mye, over gjennomsnittet for OECD-landene. Enda mer karak-

teristisk har vært *stabiliteten* i den norske vekstraten. I gjennomsnitt for ti-året til 1976 var veksten i det norske bruttonasjonalproduktet 4,6%, og det var ½% over OECD-gjennomsnittet. I de to følgende årene, 1977 og 1978, lå veksten i Norge omtrent på samme nivå som for OECD under ett.

Nasjonalbudsjettet regner med at veksten i bruttonasjonalproduktet i Norge i år skulle bli så lav som 1,8% med og 0,5% uten sjøfart og oljevirkosomhet. Dette anslaget synes noe for pessimistisk dersom OECD når sine 3%. Det kan her være grunn til å peke på at anslagene for Norges tre viktigste markedsland, Storbritannia, Sverige og Tyskland, alle ligger høyere enn det norske anslaget. Importen av industrivarer i andre land veid etter de enkelte lands andeler i Norges utførsel, ventes å øke med mellom 5 og 6%. OECD regner da også med en noe høyere vekst i det norske bruttonasjonalproduktet enn nasjonalbudsjettet, nemlig 2½%.

Men klart nok er det svake trekk i bildet. Industriproduksjonen har flatet ut. Den tenderte svakt nedover i 1977 og første halvdel av 1978, men viser for tiden totalt en tendens til svak oppgang. Oppgangen er mest utpreget for produksjonen av utførselsvarer, mens produksjonen i hjemmekonkurerende næringer og av investeringsvarer svikter noe.

Den svake investeringsutviklingen gir grunn til en viss bekymring. Fullføringen av Rafnesprosjektet og reduksjon av investeringene i olje- og gassektoren og i sjøfart måtte føre til nedgang i fjor. Men det er lite tilfredsstillende at en venter en ytterligere sterk reduksjon i år med 15% i tradisjonell industri og 7½% totalt.

Nå er nok disse tallene i nasjonalbudsjettet noe for pessimistiske etter den mer positive utvikling en senere har hatt i enkelte eksportbransjer. Likevel er det grunn til å overveie hva som kan gjøres for å stimulere investeringsaktiviteten. Og det er også grunn til å minne om de tallrike eksempler på at de mest lønnsomme investeringene ble satt i gang på tidspunkter da det var overkapasitet og avsetningsvansker i vedkommende bransje. De bedrifter som har utsatt planlagte investeringsprosjekter til lønnsomhetskalkylene blir mer overbevisende, løper den risiko at prosjektene startes for sent. Om en starter nå, kan det komme til å vise seg at lønnsomheten blir tilfredsstillende når prosjektene står ferdige, fordi en i mellomtiden har fått en oppgang i verdensøkonomien og fordi Norges relative konkurransesituasjon er bedret.

Dette gjelder også i skipsfarten. Meget store skipssalg til bunnpriser uten at det samtidig skjer tilsvarende nykontraheringer, fører til reduksjon i flåtens størrelse på et særlig uheldig tidspunkt.

Arbeidsløsheten i Norge ligger fortsatt meget lavt jevnført med de aller fleste andre land. Ved utgangen av januar var likevel tallet på registrerte arbeidsløse kommet opp i over 33 000. Det svarer til 2% og er vel 11 000 høyere enn til samme tid i fjor. I en del bransjer, som skipsverftene, er det risiko for økt arbeidsløshet. Omskolering og ekstraordinært beredskapsarbeid vil kunne dempe utslagene noe.

De to viktigste forutsetningene for at det skal lykkes Norge også i framtiden å holde arbeidsløsheten på et meget lavt nivå, er at den relative kostnadsutviklingen fortsatt bedres, og at en høy mobilitet på arbeids-

markedet blir godtatt. I en økonomi i vekst og forandring må et betydelig antall arbeidstakere være villige til å skifte arbeidsplass. Overgang til virksomhet med høyere produktivitet er også den beste løsning på lavlønsproblemene. En aktiv arbeidsmarkedspolitikk kan gjøre mye for å fremme denne omstillingen og lette byrdene for den enkelte.

Utenrikshandel og betalingsbalanse

I fjor fant det sted et markert omslag i norsk utenriksøkonomi. Totalt steg utførselen med 22% i verdi, og innførselen gikk ned med 13%. Utviklingen reflekterer for en stor del en sterk øking i utførselen av olje og naturgass og av oljerigger og boreplattformer. Samtidig har det vært kraftig nedgang i skipsimporten.

Men en meget stor del skyldes også bedring i den tradisjonelle varebalanse. Oppgangen i utførselen har nytt godt både av veksten i verdensøkonomien og av bedringen i Norges konkurransesituasjon. Utførselsvolumet steg med vel 6% og prisene med om lag 2%. Denne moderate prisstigningen regnet i norske kroner tyder på at mange eksportører har redusert sine priser i utenlandsk valuta etter februar-devalueringen for på den måten å bedre sin markedsposisjon.

For en rekke norske eksportnæringer har det vært en betydelig bedring i avsetningsforholdene. Ikke minst er det viktig at inneliggende lagre er blitt brakt ned til mer normal størrelse. Det er erfaringsmessig en forutsetning for fortsatt oppgang. Aluminium har alt lenge hatt gode markedsforhold. Nye anvendelsesområder for alu-

minium og en bedre konkurransemessig situasjon for vannkraft som energikilde jevnført med olje er blant årsakene. For treforedlingsprodukter brakte fjoråret et markert omslag. Det er her en sterk oppgang i forbruket i USA, som både har ført til kraftig stigning i innførselen, særlig fra de nordiske land, og til mindre utførsel fra USA til europeiske markeder, slik at avsetningsforholdene også der er blitt bedre. Når det har vært en klar bedring for norsk utførsel av ferrolegeringer, er en viktig forklaringsgrunn igjen den konkurransemessige fordel på grunn av lavere energipriser jevnført med oljebasert produksjon i andre land.

Usikkerheten er større når det gjelder skipsfarten. Nettofraktinntektene har nå flere år i rad ligget på vel 7 milliarder kroner mot ca. 11 milliarder i midten av 1970-årene. Fraktmarkedene har bedret seg fra bunnivået i fjor. Sterk reduksjon i tonnasje under bygging spiller her en viktig rolle. Det vil ventelig ta ytterligere noen år før det blir en rimelig balanse i markedet.

Økingen i utførselen av tradisjonelle varer må ventes å fortsette i år. Nasjonalbudsjettets anslag på 5% volumstigning synes fortsatt realistisk.

For vareimporten var det et markert fall i fjor. Tradisjonelle varer viste en volummessig nedgang på vel 9%. Prisene steg noe sterkere enn for utførselen, men likevel ble det også verdimesig en nedgang – ca. 4%. Tilstrammingen av kredittpolitikken var i stor utstrekning rettet mot forbruket og slo sterkt ut også i innførselen.

Totalresultatet ble en reduksjon i driftsunderskottet på betalingsbalansen fra over 26 milliarder kroner i 1977 til knapt 11

milliarder eller godt under halvparten. En del av dette må tilskrives tilfeldige faktorer – import av utstyr til oljeplattformer det ene året og eksport av ferdige plattformer det neste. Likevel er bedringen betydelig. Når en i nasjonalbudsjettet regner med en oppgang i underskottet i år, spiller også tilfeldige faktorer inn. Resultatet vil ventelig bli atskillig lavere enn de anslåtte 16 milliarder. Men utenlandsgjelden er nå blitt så stor at rentebelastningen veier tungt. Rente- og stønadsunderskottet ventes å stige fra vel 8 milliarder i fjor til vel 10 i år.

Finansieringen av de store driftsunderskottene har hittil ikke budt på vansker. Her spiller det en stor rolle at det har vært knapphet på gode og kredittverdige låntakere på de internasjonale kapitalmarkedene i forhold til de store beløp som søkte plassering. Men forholdet i så måte er i ferd med å forandre seg. De meget store driftsoverskottene som OPEC-landene og en del av industrilandene har hatt, er i markert nedgang. En fortsatt bedring i den internasjonale konjunktursituasjon vil øke etterspørselen etter lån på de internasjonale kapitalmarkeder. Og USA selv har altså nå meldt seg som konkurrent der.

Over halvparten av kapitalinngangen fra utlandet dekkes av offentlige lån. Statslåneene har siden 1975 normalt hatt fem års varighet, og fra 1980 av forfaller altså store beløp hvert år. De må refinansieres de første årene. Norge nyter godt av den beste vurdering, "triple A rating", på de internasjonale kapitalmarkeder. Det er viktig for å beholde denne stillingen at bedringen i norsk økonomi fortsetter, at de store driftsunderskottene på betalingsbalansen bringes ned og konkurransevnen bedres.

Pris- og kostnadsutvikling. Konkurransen

Det største uløste problem i de fleste moderne industrilands økonomiske politikk er kontrollen over pris- og lønnsutviklingen. Inflasjonen skaper store og vilkårlige formues- og inntektsoverføringer. Den fører til feilallokering av økonomiske ressurser og samfunnsøkonomisk irrasjonelle og skadelige disposisjoner. I et land med sterkere inflasjonsrate enn andre land undergraver den konkurranseevnen overfor utlandet.

Vi tillegger her i landet full sysselsetting og god økonomisk vekst høyere prioritet i forhold til prisstabilitet enn i de aller fleste andre land. Men erfaringene fra en rekke land viser til overmål at en kan ikke kjøpe seg til høyere sysselsetting ved å godta inflasjon. Begge oppgaver må løses, og de må løses *samtidig*.

Det krever et aktivt samarbeid mellom myndighetene og partene på arbeidsmarkedet. Alle har et medansvar for resultatene. Det kan ikke være slik at myndighetene har ansvaret for å legge vilkårene til rette for full sysselsetting, mens partene så kan bli enige om de lønnsavtaler markedet muliggjør. Mulighetene for full sysselsetting er helt avhengige av en langt lavere kostnadsstigning enn den vi hadde inntil i fjor. På den andre siden må myndighetene godta at organisasjonene vil ha et ord med i laget når det gjelder f.eks. finanspolitikk og kredittpolitikk, sosialpolitikk og industripolitikk.

For å redusere lønnsglidningen må den enkelte bedrift og den enkelte lønnstaker være villig til å begrense sine krav. Stor risiko ligger det her i utviklingen i de skjermete yrker, som ikke møter direkte utenlandsk konkurranse. Ofte har arbeidsgiver og arbeidstaker her en felles privat-

økonomisk interesse som kan gå på tvers av samfunnets. En aktiv prisovervåking og skarp kontroll med konkurranseregulerende avtaler i denne sektor er sentrale virkemidler. Det er også viktig at totalletterspørselen dempes, slik at en unngår press på arbeidsmarkedet.

Lønnsekspløsjonen i 1974 og sterk lønnsstigning også de følgende årene førte sammen med valutakursutviklingen og en svak produktivitetutvikling til at arbeidskostnadene pr. produsert enhet i industrien steg mye sterkere i Norge enn i andre land, veid i forhold til deres betydning i Norges utenrikshandel. For fire-årsperioden fra 1973 til 1977 var forskjellen hele 23%, justert for endringer i effektive valutakurser. Men dermed var også toppen nådd.

Både i 1977 og 1978 var oppgangen i timefortjenesten i industrien og i forbrukerprisene omtrent den samme i Norge som i utlandet. I fjor var det en liten forskjell i Norges favør.

Samtidig førte de fire justeringene av valutakursene som ble foretatt innen slangen i 1977 og 1978, til at den veide verdi av kronen sank med 5% i løpet av 1977 og med ca. 7% i løpet av 1978.

Resultatet har vært at det i løpet av disse to siste årene har funnet sted en markert bedring av Norges relative kostnadssituasjon. Arbeidskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri, justert for endringer i effektive valutakurser, steg med bare knapt ½% i fjor mot en oppgang på 5½% i våre viktigste markedsland. Foreløpige anslag for i år tyder på nedgang i kostnadene pr. produsert enhet i norsk industri på 1% mot en stigning på vel 5% i markedslandene. I så fall vil de relative kostnader være 14% høyere enn i 1970 og 6% høyere om en

utelater Storbritannia og USA fra beregningene. Disse to landene har jo hatt en mye sterkere nedgang i valutakursene enn hva som svarer til den relative kostnadsstigningen.

Målt på denne måten er det altså fremdeles et stykke igjen før vi kommer i samme relative kostnadsposisjon som i 1970. Men her er det grunn til å understreke at disse beregningene, som er basert på kostnader pr. produsert enhet, gir et for ugunstig bilde. Den svake produktivitetsutviklingen i Norge slår nemlig sterkt ut. Grunnen til den er igjen i første rekke en svak kapasitetsutnyttning og at mange bedrifter holder på arbeidskraft som ikke er fullt sysselsatt. Offentlige støttetiltak har virket med til dette. I andre land er bedriftene vanligvis mye raskere til å si opp folk som ikke trengs i produksjonen. Disse landene kan da notere en bedre produktivtetsutvikling. Men den reelle forskjellen er ikke på langt nær tilsvarende stor. Den siste OECD-rapporten om Norge regner med at det var 30 000 flere arbeidere enn nødvendig i industrien ved siste årsskifte, dvs. 8% av hele industrisysselsettingen. Sagt med andre ord har Norge en betydelig produktivtetsreserve som kan slå ut i tilfelle av en sterkere konjunkturoppgang med økt etterspørsel og økt produksjon.

Derfor har det stor interesse å se også på utviklingen av industriens relative arbeidskostnader i form av utgifter pr. arbeidstime, justert for endringer i effektive valutakurser. I så fall får en en relativ kostnadsindeks for i fjor på 111 når 1970 settes lik 100. For i år ventes en ytterligere sterk nedgang på grunn av lønns- og prisstoppen, anslagsvis med 7%. I så fall vil tallet for industriens utgifter pr. arbeids-

time, justert for endringer i valutakursene, ligge bare 4% høyere enn i 1970.

La oss også huske at det ikke bare er her i Norge at vi er bekymret over kostnadsutviklingen. Denne bekymringen gjør seg gjeldende i de aller fleste industriland. Det viser igjen hvor viktige de internasjonale vilkårene er. For vi kan jo ikke alle løse våre problemer ved å konkurrere ut andre.

Vi er altså nå på god vei til å rette opp den uheldige kostnadsutviklingen som har vært grunnproblemet i norsk økonomi i andre halvdel av 1970-årene. Pris- og lønnsstoppen er et virkemiddel av stor betydning her. Den er et dristig forsøk på å kombinere høy sysselsetting og lav prisstigning. Det er meget gledelig at det har vært mulig å gjennomføre et slikt tiltak, og at det har fått så alminnelig oppslutning blant de viktigste interessegrupper i det norske samfunn. Vi behøver ikke å gå langt for å finne land der regjeringen har måttet gi opp tanken selv på langt mindre vidtgående tiltak.

Under mange forhold vil det være bred forståelse for nødvendigheten av en moderasjon i inntektsutviklingen. Men hver enkelt gruppe vil være tilbøyelig til å hevde at den selv dessverre er kommet til å ligge akterut i forhold til andre grupper. Alle sammenlikner med dem som er kommet bedre ut absolutt eller relativt. Derfor kan full stopp i en konkret situasjon være den beste løsning.

Når vi i dag kan konstatere en relativ bedring i Norges kostnadssituasjon, skyldes det at de tiltakene som er truffet, har hatt positive virkninger. Men vi kan ikke slappe av. Den stramme linjen må fortsettes, for det er et godt stykke igjen til vi når utenriksøkonomisk balanse og kan ta til å

betale ned den meget store utenlandsgjelden. De reelle muligheter for øking i disponibel realinntekt vil være særdeles små også i 1980 og i de nærmeste årene deretter. Skal noen grupper få en relativ bedring, forutsetter det motsvarende tilbakeholdenhet hos andre.

Sparing. Finanspolitikk

Norge har i etterkrigstiden hatt meget høye netto realinvesteringer og en meget høy sparing i forhold til disponibel inntekt. Av industrilandene har bare Japan ligget enda høyere. En del av netto realinvesteringene har vanligvis vært dekket av en viss kapitalimport.

Oljeinvesteringene på kontinentalsokkelen førte til en ytterligere sterk oppgang i investeringsraten. Men økingen i det private og offentlige forbruket i forhold til disponibel inntekt i årene fra 1974 til og med 1977 var så sterk at det samtidig ble en markert nedgang i spareraten. Ikke bare oljeinvesteringene, men også en større del av de øvrige investeringene ble altså dekket gjennom kapitalimport. Den delen av netto realinvesteringene (brutto realinvesteringer minus kapitalslit) som dekkes av Norges egen sparing, sank fra 97% i 1972 til 30% i 1977, men steg i fjor til 57%. Spareraten, dvs. den delen av Norges disponible inntekt som ikke nyttes til forbruk, sank fra vel 17% i 1974 til 7½% i 1977. Sterkt synkende fortjeneste i skipsfart og andre utførselsnæringer har virket med til denne utviklingen. Spareraten gikk imidlertid opp til ca. 8½% i fjor på grunn av økt lønns-takersparing.

Den totale sparingen i år blir ventelig noe

høyere enn i fjor, avhengig av de internasjonale konjunkturforholdene. Men det er langt igjen til det høye sparenivå som tradisjonelt har vært et av de mest karakteristiske og sterkeste trekk i norsk økonomi.

Finanspolitikken ble sterkt svekket fra 1974 av. Både overføringer, det offentlige forbruket og investeringer steg, og underskottet før lånetransaksjoner viste en markert utvikling. Det overskottet en hadde hatt til og med 1974, ble vendt til et økende underskott, som nådde 8,2 milliarder kroner i fjor.

Statens samlede finansieringsbehov er kanskje et enda bedre mål på grunn av dets betydning for kredittpolitikken. Dette finansieringsbehovet økte fra 4,8 milliarder kroner i 1974 til 17,6 milliarder i fjor.

Den omleggingen av finanspolitikken som ble innledet i fjor og ført videre med statsbudsjettet for i år, har brutt tendensen til svekkelse av statsfinansene. Ifølge det salderte statsbudsjettet vil underskottet før lånetransaksjoner gå ned fra 8,2 til 6,5 milliarder kroner. Statens finansieringsbehov vil synke med 1 milliard kroner til 16,6 milliarder. Dette er en utvikling i rett lei. Men det må understrekes at i forhold til de problemene en står overfor i utenriksøkonomien, er det langt fram. Sterk tilbakeholdenhet med offentlige utgiftsøkinger vil være nødvendig i en årrekke framover.

Kredittpolitikken

Svekkelsen av finanspolitikken har i de senere årene lagt økte byrder på kredittpolitikken. Større likviditetstilførsel fra den

offentlige sektor skapte sterk innskottsvest i banksystemet. For å hindre at dette skulle føre til for store utlån, ble det nødvendig å trekke inn likviditet i betydelig grad. Men det skapte vansker så lenge den innenlandske etterspørselen var meget høy.

Omleggingen av den økonomiske politikken i fjor i mer restriktiv retning skjedde gjennom sterk bruk av kredittpolitiske virkemidler, senere understøttet også av en strammere finanspolitikk. Opphevelsen av renteforståelsen i forbindelse med salderingen av stats- og trygdebudsjettet 1978 medførte en generell heving av det innenlandske rentenivået. Dette bidrog til å skape bedre likevekt mellom tilbud og etterspørsel på kredittmarkedet. Dessuten fikk statsbankene pålegg om ikke å utnytte hele innvilgningsrammen for 1978. Dette reduserte likevel i liten grad utlånsveksten fra statsbankene i 1978, fordi det vanligvis går atskillig tid fra innvilgning til lån trekkes.

For å stramme inn på den samlede kreditttilgangen til private og kommuner i 1978, måtte derfor måltallene for utlånene fra forretnings- og sparebankene reduseres. Også livsforsikringsselskapene, skadeforsikringsselskapene og de private finansieringsselskapene fikk kraftig redusert sine utlånsrammer. Strammere regler for avbetalingskjøp førte til et fall i utestående avbetalingslån. Kredittlovens §8 om tilleggsreserver ble tatt i bruk fra og med juni 1978 for å få kontroll med bankutlånene.

Kredittpolitikken i 1978 førte til at bankutlånene ble holdt innenfor de oppsatte måltall, og bankene fulgte intensjonene i konsumlånforståelsen. Så langt en nå kan vurdere det, har den kredittpolitiske tilstrammingen bidratt vesentlig til å nå de

realøkonomiske målsettingene en hadde i 1978. Både konsumet og importoverskottet ble betydelig mindre enn ventet.

Lønnstakernes realdisponible inntekt har trolig holdt seg forholdsvis konstant fra 1977 til 1978. Andre grupper, blant annet pensjonister og bønder, har imidlertid fortsatt økt sine inntekter. Nedgangen i privat konsum må derfor skyldes at den personlige sparetilbøyelighet økte i 1978 i forhold til i 1977.

Beregninger i Norges Bank tyder da også på at det var en kraftig øking i lønnstakernes sparing. I de tre første kvartalene økte denne sparingen – i form av lønnstakernes netto fordringsøking og av boliginvesteringer – med vel 4 milliarder kroner fra året før. Denne økningen svarte til nærmere 5% av det private forbruket.

Den sterke oppgangen i den personlige sparingen hadde flere årsaker. Konsumlånforståelsen resulterte i mindre kredittfinansierte kjøp av konsumvarer. Folk har i større grad vært nødt til å spare opp kapital selv for kjøp av slike varer. Dessuten kan den relativt sterke renteøkningen på forbrukslån muligens ha dempet låneetterspørselen ytterligere. Viktigere er at renteøkningen på bankinnskott har gjort oppsparing med sikte på senere forbruk mer fordelaktig enn tidligere. Realrenten er blitt positiv. Viktig er også at økt usikkerhet om den økonomiske utviklingen har ført til større sparing også i Norge i likhet med hva som er vanlig i andre land.

Som kjent ble bankenes automatiske låneadgang i Norges Bank endret fra årsskiftet. De enkelte banker er nå gitt et større ansvar for sin likviditet, og hvis bankenes lånebehov i Norges Bank øker ut over de stipulerte grenser, kan de bli pålagt

rammer for sine utlån til publikum. Samtidig utløp bruken av kredittlovens §8 om tilleggsreservekrav for bankene. En antar at etterspørselen etter kreditt fortsatt vil være forholdsvis moderat. Bankutlånene blir for tiden søkt styrt gjennom likviditeten via markedsoperasjoner med Norges Banks markedspapirer. Det er grunn til å tro at bankene nå fører en mer forsiktig utlånspolitikk siden de i mindre grad enn tidligere kan regne med å finansiere en utlånsvekst ut over hva innskottene gir dekning for.

Hva kan vi så vente oss videre i 1979, og hva kan vi oppnå ved kredittpolitikken? Konsumlånforståelsen gjelder fortsatt, og en må vente at kredittinstitusjonene er like samarbeidsvillige på dette punkt som de var i 1978. Trolig vil spareraten for gruppen lønnstakere fortsatt holde seg på et høyt nivå. Regjeringens pris- og inntektspolitiske tiltak vil ha en gunstig innvirkning i denne sammenheng.

Omleggingen av finanspolitikken vil også bidra til å lette presset på kredittmarkedet og kredittpolitikken. Redusert likviditetstilførsel fra staten medvirker til at økings-takten i publikums likviditet faller til ca. 7% mot 11% i 1978. Denne veksten er også i internasjonal sammenheng moderat, noe som er interessant å notere på grunn av den store betydningen veksten i publikums likviditet eller pengemengden tillegges internasjonalt.

Lite tyder på at den stramme kredittpolitikken begrenser *investeringene* nevneverdig ut over hva de ellers ville ha vært. Situasjonen i så måte kan komme til å forandre seg dersom investeringslysten skulle øke. Som nevnt er det ønskelig å stimulere til større investeringer i industrien. Skulle det komme til å vise seg at

kredittmulighetene her legger en bremse, må en være innstilt på å foreta de justeringene i kredittpolitikken som det måtte være behov for.

Statsbankenes andel av den totale kreditttilførselen var i 1975 mindre enn for forretnings- og sparebankene til sammen, men i fjor var den dobbelt så stor. Denne utviklingen har ført til en kredittallokering som, om den fortsetter, vil kunne skape betydelige problemer. En viss avkorting av avdragstiden på en del av statsbankenes lån ville her kunne være et hensiktsmessig virkemiddel. Viktigst vil det imidlertid være å ta opp til ny og grundig overveielse hvilke oppgaver statsbankene skal ha og hvilke oppgaver som bør overlates til forretnings- og sparebankene. En arbeidsgruppe under Kredittpolitisk råd skal avggi en rapport om disse problemene i løpet av våren.

Et prinsipielt spørsmål når det gjelder utformingen og styringen av penge- og kredittpolitikken, er i alle land hvilke indikatorer eller måltall en skal styre etter. Her i Norge har en som kjent i lang tid valgt å utarbeide et budsjett for samlet kreditttilførsel og fordelingen av denne på kredittinstitusjoner og utlånsformer, som basis for gjennomføringen av penge- og kredittpolitikken. I enkelte andre land har en valgt å basere seg på endringer i publikums likviditet. Dette spørsmålet skal jeg ikke ta standpunkt til her. Men mye tyder på at det kan være grunn til å legge større vekt på statens samlede finansieringsbehov og hvordan det dekkes. Behovet oppstår som følge av at sentralmyndighetenes forbruk, investeringer, overføringer og utlån til andre overstiger sektorens inntekter. Erfaringene fra de senere årene viser at likviditetsvirkningene av statens samlede finansierings-

behov har stor betydning for gjennomføringen av en effektiv penge- og kredittpolitikk.

Avsetningen av obligasjoner er fremdeles helt ut basert på plasseringsplikt for kredittinstitusjonene. På lengre sikt bør det være en målsetting å komme fram til et mer reelt obligasjonsmarked i Norge i likhet med hva en har i andre land. Det ville muliggjøre systematiske markedsoperasjoner og lette gjennomføringen av en effektiv kredittpolitikk.

Valutapolitikken

Året som gikk, viste på nytt hvor utsatt norsk økonomi er for de store svingninger på de internasjonale valutamarkedene. Tyske mark steg f.eks. med hele 15% i forhold til dollar, og yen og sveitserfrancs endog med omkring 23%. Også pundet steg i forhold til dollaren og gikk opp med 6%.

Viktige norske eksportnæringer innfører råstoffer og innsatsvarer i én valuta og selger sluttproduktene i en annen. Det finnes ingen kurspolitikk som kan verge en åpen økonomi som den norske mot store virkninger av sterke svingninger i hovedvalutaenes innbyrdes verdi. Et fall f.eks. i dollarens verdi kan få store negative virkninger for viktige utekonkurrerende næringer, mens tendensene til prisstigning samtidig dempes. En oppgang i dollarens verdi får motsatte virkninger på disse områdene. Bare i begrenset utstrekning kan slike virkninger oppveies og nøytraliseres av at andre valutaer beveger seg i motsatt lei, fordi dette i så fall slår ut på andre områder i samfunnsøkonomien. Utførsel og innførsel av varer og tjenester skjer ikke til noen gjennomsnittskurs, men i individuelle

valutaslag. Den eneste løsning på disse problemene ligger i et internasjonalt samarbeid med sikte på kursstabilitet over et bredest mulig felt.

Dollaren lå ved årsskiftet ubetydelig lavere i forhold til norske kroner enn ett år tidligere. Men i løpet av året var det sterke svingninger i dollarkursen med yttergrenser på 4,67 og 5,49 kroner pr. dollar. De fleste andre valutaer steg i kurs i forhold til norske kroner, særlig som følge av nedskrivningen av norske kroner med 8% overfor de andre slangevalutaene i februar i fjor. Pundet steg med ca. 4%, svenske kroner med 6%, danske kroner med 11% og tyske mark med 13%. Enda sterkere steg yen og sveitserfrancs, nemlig med ca. 20%. Hittil i år har dollaren ligget relativt rolig.

Totalt sank kronens effektive veide verdi beregnet etter Valutafondets MERM-metode i løpet av fjoråret med ca. 7%. I løpet av året før var det en nedgang på 5%. Dermed er kronens internasjonale verdi tilbake til nivået ved utgangen av 1973 og ligger bare 7% høyere enn i 1970. I forhold til den sterkeste slangevalutaen, tyske mark, førte fem nedskrivninger av kronen til en oppgang i kursen på tyske mark på vel 27%, noe som mer enn kompenserte hele forskjellen i prisutvikling mellom Norge og Tyskland i løpet av de fem årene fra desember 1973 til desember i fjor.

Kort før årsskiftet forlot Norge det europeiske kurssamarbeidet vi hadde deltatt i siden 1972, og gikk over til å knytte kronen til en kurv av valutaer av særlig betydning for Norges utenriksøkonomi. Fra regjeringens side ble det gitt uttrykk for at kronkursen skulle holdes på det daværende nivå. Faktisk har også utviklingen senere vist stor stabilitet, og situasjonen på

valutamarkedet har vært rolig. Forskjellen i forhold til slangevalutaene er liten, men kronen har ligget noe i underkant av de tidligere intervensjonsgrensene i slangen.

Talsmenn for enkelte eksportnæringer og andre har krevd en devaluering av kronen. En slik politikk ville imidlertid ikke være forenlig med pris- og lønnsstoppen. I en situasjon hvor dette viktige tiltaket har fått bred støtte og har gode sjanser for å lykkes, ville det ikke kunne forsvares å sette resultatene på spill gjennom en devalueringsspolitikk. De land som har prøvd å la valutakursene flyte nedover gjennom en lengre periode i 1970-årene for å få konkurransemessige fordeler, har etter hvert slått retrett fordi prisvirkningene, lønnskompensasjon og sterke inflasjonsforventninger spiste opp fordelene. Arbeidsløsheten har ligget høyt også i disse landene. I dag fører både Danmark, Storbritannia, Belgia, Frankrike og Italia en politikk som legger stor vekt på å redusere inflasjonsraten. Disse landene fører hva en kan kalle en stram kurspolitikk for å understøtte prisstabiliseringen.

Nå er det selvsagt situasjoner der en lavere valutakurs er nødvendig. Den bør i så fall være et ledd i en samlet løsning med innsats av flere virkemidler. Norge har altså foretatt en rekke kursjusteringer innen slangesamarbeidet de siste årene. Disse justeringene sammen med pris- og lønnsstoppen er nå i ferd med å bringe gode resultater. Vi skulle derfor kunne regne med en fortsatt reduksjon i prisstigningen og bedring av konkurranseevnen selv om en her må ta omsyn til at også andre land reduserer sin prisstigning.

Talsmenn for skipsfarten og delvis enkelte andre eksportnæringer er naturlig

nok særlig sterkt opptatt av svingningene i dollarkursen. Men en kan ikke få et stabilt kursforhold mellom norske kroner og dollar uten ved å knytte kronen til dollaren. Med dens sterke svingninger ville dette føre til helt uakseptable konsekvenser for prisstabiliseringen og landets indre økonomi. Den større dollarstabiliteten som nå er oppnådd gjennom tiltak fra USAs og andre lands side, vil imidlertid etter hvert også lette trykket på de norske utenriksnæringer som er så sterkt avhengige av dollaren.

Etter at Norge har gått ut av slangesamarbeidet, har en ikke lenger adgang til de ubegrensede kortsiktige kredittene som er et ledd i dette samarbeidet. I fjor gjorde Norges Bank bruk av disse mulighetene ved to høve da det var påkjenning på kronen, og trakk kreditter fra Deutsche Bundesbank på godt og vel 3 milliarder kroner i begge tilfelle.

Norges Banks offisielle valutareserver steg i løpet av fjoråret fra 11½ til 14½ milliarder kroner, altså med ca. 3 milliarder kroner. Regnet netto var oppgangen enda større, nemlig 5 milliarder, som følge av avviklingen av kortsiktig gjeld ved foregående årsskifte. Oppgangen i reservene er velkommen på bakgrunn av nedgangen foregående år. Store låneopptak i utlandet ut over det som trengtes til dekning av driftsunderskottet, har virket med.

Valutareservene svarer nå til omkring tre måneders vareimport. Det burde være fullt tilstrekkelig til å stå imot påregnelige påkjenninger. Men etter vanlige internasjonale kriterier bør de heller ikke ligge særlig under dette. De må også nå holdes i en noe mer likvid form enn da en hadde de kortsiktige trekkmulighetene i reserve, selv om det fører til litt lavere renteinntekter

for Norges Bank enn en ellers kunne ha oppnådd.

Den nye valutafondsavtalen trådte i kraft 1. april i fjor. Med det er et syv-årig arbeid for revisjon av avtalen sluttført. Medlemslandene har stor frihet til å velge mellom de fire ulike kurssystemene som finnes, nemlig fri flyting, pegging til en hovedvaluta som dollar, pund eller francs, slangesamarbeidet og kurvsystem. Men medlemslandene har samtidig påtatt seg forpliktelser til å etterleve viktige prinsipper for hva som kan kalles en god kurspolitikk. Medlemslandene må ikke opprettholde kunstig høye kurser på sin valuta for å sikre lavere prisstigningstakt, fordi dette kan skape betalingsvansker for dem selv. De må heller ikke holde så lave kurser at de skaffer seg uberettigete konkurransefordeler, slik en rekke land gjorde gjennom konkurrerende devalueringer i 1930-årene. Sentralbankene skal intervenere i valutamarkedene for å skape ordnede forhold der.

Et fundamentalt problem har vært og er fortsatt den manglende symmetri mellom underskotts- og overskottsland i tilpasningsprosessen. Land med underskott og store betalingsvansker, som må trekke på Valutafondet og låne på internasjonale markeder, vil kunne få pålegg om å legge om sin økonomiske politikk, og vil måtte legge vekt på de råd de får. Det er vanskeligere å øve tilsvarende innflytelse på overskottslandene i retning av tiltak for økonomisk ekspansjon og reduserte betalingsoverskott. Som nevnt er det likevel et oppmuntrende trekk at både Tyskland og Japan har lagt om sin økonomiske politikk i ekspansiv retning. Men dette skyldes nok langt mer påvirkning og press fra de økonomiske toppmøtene og EF enn fra Valutafondet.

Valutafondet har også vedtatt en ny kvoteøkning, denne gang på 50%. Norges kvote vil øke fra 295 til 440 mill. SDR.

De spesielle trekkrettighetene, SDR, ble innført for ti år siden. Dette er internasjonal likviditet som Valutafondet skaper og fordeler på medlemslandene i forhold til deres kvote. På grunn av bedre tilgang på internasjonal likviditet, blant annet som følge av de store amerikanske betalingsunderskottene, har det vært stans i nytildelingene siden 1972. Men nå er det vedtatt at det i perioden fra 1979 til 1981 skal tildeles til sammen 4 milliarder SDR hvert år. Norge fikk tildelt 30 mill. SDR ved årsskiftet, og vi har dermed i alt fått tildelt en sum som svarer til ca. 700 mill. kroner.

En sjettedel av Valutafondets gullbeholdning skal i løpet av en fire-årsperiode tilbakeføres til medlemslandene i forhold til de enkelte lands kvoter. De to første tildelingene fant sted i 1977 og den tredje like før årsskiftet. Norges Bank mottok for sitt vedkommende 12 mill. kroner regnet i gammel gullverdi.

Den viktigste oppgaven på det valutapolitiske området i dag er å skape større stabilitet mellom bevegelsene i de enkelte valutakursene og framfor alt mellom de valutaene som spiller særlig stor rolle i verdensøkonomien. På dette området må det erkjennes at Valutafondets innflytelse og resultater til nå har vært små. Heller ikke OECD har lyktes med denne oppgaven.

På denne bakgrunn er det europeiske kurssamarbeidet desto viktigere. Det representerer i dag det eneste virkelig effektive tiltak av kursstabiliserende natur. Svakheten er at det fremdeles har et begrenset geografisk omfang. Men flere av de viktigste

handelsnasjonene deltar, og dersom de aktuelle problemene blir løst, vil utvidelsen til å omfatte Frankrike, Italia og Irland skape økende effektivitet og bedre balanse. Storbritannia har for tiden store problemer med lønns- og prisutviklingen. Men sterke grunner taler for at det vil gå med også i kurs samarbeidet etter en prøveperiode med en faktisk stabilisering uten avtalemessig bindende forpliktelser.

Jo mer effektivt det europeiske kurssystemet er, desto bedre grunnlag vil det gi for et sterkere samarbeid også med dollar og yen. Et økende direkte samarbeid mellom sentralbankene i USA og Japan og de største europeiske kreditorlandenes sentralbanker om valutaintervensjoner er allerede innledet og får gradvis økende betydning.

Norges utsatte utenriksøkonomiske stilling gjør oss vitalt interessert i at tiltak med sikte på større stabilitet på valutamarke-
dene kan lykkes. Regjeringen har derfor gitt uttrykk for en positiv interesse for det europeiske valutasamarbeidet.

Strukturproblemer. Internasjonalt økonomisk samarbeid

Behovet for store strukturforandringer i industrien gjør seg nå stadig sterkere gjeldende i alle rike land. En løsning på disse problemene forutsetter vilje til å godta *forandringer* både på arbeidsmarkedet og i næringslivet. Det er et framsteg at det nå er blitt alminnelig erkjent her i Norge at en må unngå å støtte tilbakegående industrier og heller satse på vekstindustrier.

Allerede forholdet til u-landene nødvendiggjør en omlegging som industrilandene bør være villige til å ta på seg i

fellesskap. En slik omlegging behøver ikke å føre til negative virkninger på sysselsettingen i industrilandene, fordi u-landene bruker alle de midler de får rådighet over gjennom utførsel eller hjelp og kreditter, til å kjøpe fra andre land. Etter som andre industriland trapper opp sin hjelpeinnsats til det nivå som Norge og noen få andre land allerede har nådd, vil mulighetene for utførsel til u-landene øke. Flere norske næringer har gått inn for å utnytte disse mulighetene og for å delta i samarbeidsprosjekter om utbygging av næringslivet i u-landene. Dette er et typisk eksempel på positiv strukturomlegging.

Et annet viktig eksempel i norsk næringsliv er oljevirkksomheten på kontinentalsokkelen. Leveranser av materiell og tjenester, viderebearbeiding av produktene i land osv. representerer en positiv omlegging i norsk industristruktur. Den har særlig stor betydning for verkstedsindustrien, som er rammet av sviktende etterspørsel ellers. Men også når det gjelder leveranser til oljevirk-
somheten, er det nå en sterkt økende internasjonal konkurranse. Spørsmålet om omfanget av virksomheten framover er stadig aktuelt.

Men en må også ha for øye at etterspørselen etter flere av våre viktigste utførselsvarer er sterkt konjunkturfølsom. Det er først med en relativt høy internasjonal vekstrate, dvs. på et forholdsvis sent tidspunkt i konjunkturoppgangen, at etterspørselen etter disse produktene tar seg opp. Men da blir det til gjengjeld en markert bedring både i kvantum og priser.

Kanskje av enda større betydning er at den underliggende trend i etterspørselen etter flere av Norges tradisjonelle eksportprodukter er klart positiv. På lengre sikt

vokser etterspørselen sterkere enn brutto-nasjonalproduktet. Typiske eksempler er skipsfartstjenester, treforedlingsprodukter, aluminium, magnesium, ferrolegeringer osv. Det ligger en viss trygghet i spesialisering på produksjonsområder der en har å gjøre med en slik trend.

Samtidig disponerer norsk næringsliv en høyt utviklet know-how på disse områdene. For også her foregår det en rask teknologisk utvikling av nye spesialiteter og produksjonsmetoder. Disse bransjene fortjener i høy grad betegnelsen intelligensindustri.

En del av de industrigrenene som har klart seg heller godt i de siste vanskelige årene, og der en nå merker klar bedring, har sin basis i elektrisk kraft. Flere av disse industriene har også store ringvirkninger i næringslivet ellers, blant annet gjennom underleverandører. Den elektriske kraften har på nytt vist seg å være en viktig konkurransemessig fordel. Her spiller det en stor rolle at alternative kraftkilder er blitt kostbarere. Det legger bremsen på utbygging av produksjonskapasiteten i andre land. Også på noe lengre sikt synes norsk kraftbasert industri å ha gode fram-tidsutsikter, blant annet fordi de internasjonale energiprisene ventelig vil stige sterkere enn prisnivået ellers.

Det vil føre for vidt å ta opp hele problemet med prisen på elektrisk kraft. La meg bare si at det ikke kan være realistisk å prissette kraften fra eksisterende anlegg etter andre prinsipper enn de som nyttes i næringslivet ellers. Ved avgjørelsen om ny utbygging må en selvsagt legge til grunn at prisene på tilleggskraften skal dekke kostnadene. Men en må da nytte realistiske forutsetninger med hensyn til forrentning og avskrivninger.

Selv under de vanskelige forholdene de siste årene har en viktige eksempler på at bedrifter har funnet fram til nye særpregete produkter og til områder for etterspørsel der det er muligheter for å komme inn med spesialisert produksjon.

Både på de tradisjonelle og de nye områder er vi avhengige av et åpent og fritt verdensmarked. Faren for sterkere proteksjonistiske strømninger er åpenbar i verden i dag. Gjennom internasjonal handel oppnås en betydelig vinning i velferd fordi vareproduksjonen blir lokalisert der de komparative fordeler er størst. Ved beskyttelse blir prisene høyere enn de ellers ville ha vært, de økonomiske ressursene nyttes mindre effektivt og derfor med større sløsing enn nødvendig og påkrevd. Ønskelige justeringer i ressursallokering blir ikke foretatt. De internasjonale avtaler godtar samtidig at det kan være særlige problemer i industrier eller regioner eller i betalingsbalansesituasjonen som nødvendiggjør tidsbegrensede avvik fra hovedregelen.

Arbeidsløsheten er et stort problem i nesten alle land. Ofte fører den til krav om nye beskyttelsestiltak både på innførsel og utførsel. Men slike tiltak fører med seg redusert effektivitet i produksjonen. De hindrer nødvendige strukturforandringer i næringslivet. På lengre sikt bringer de den fulle sysselsettingen i fare. Beskyttelseslinjen fører uunngåelig før eller senere til mottiltak i andre land, slik en så så mange eksempler på i 1930-årene. En kan komme inn i en ond sirkel. En står i realiteten ikke overfor et valg mellom proteksjonisme og arbeidsløshet. I lengden øker restriksjonstiltakene arbeidsløsheten.

Det sies ofte at små land som representerer små markeder, løper mindre risiko for

slike mottiltak. Men en rekke av Norges viktigste handelspartnere er også små land. I virkeligheten er de små land mest avhengige av arbeidsdelingens fordeler.

Frihandelsforpliktelsene i internasjonale avtaler begrenser naturligvis den nasjonale handlefriheten på visse områder. En slik begrensning er vilkåret for at deltakerne skal kunne nyte godt av fordelene ved den mellomfolkelige arbeidsdelingen. En rekke av de industriprosjekter som en håper skal settes ut i livet her i Norge i år og de nærmeste årene, er helt avhengige av åpne internasjonale markeder og av sikkerhet med hensyn til situasjonen i så måte framover. Like viktig er et konkurransedyktig

kostnadsnivå, ikke minst for teknologisk høyt utviklet industri.

I handelspolitikken som i valutapolitikken kan vi bare løse våre problemer i aktivt samarbeid med andre land. Det ligger ingen løsning i å håpe på at andre land skal binde seg i et mer vidtgående samarbeid, mens en selv skal kunne oppnå fordeler gjennom rent nasjonale utspill.

Selv om vanskene er ulike større i dag enn i 1960-årene, er mulighetene for positive resultater likevel gode. For de viktigste og mest grunnleggende oppgaver som vår norske blandingsøkonomi, vår sosiale markedsøkonomi, står framfor, har vi felles med de andre industriland i verden.